بەرەو سیلەی هەموو ڕووگەکان..
ئاوات محەمەد ئەمین

لەبارەی ئەزمووونی شیعریی (نەژاد عەزیز سورمێ) وە..

بەرایی

دەیەی هەشتاکانی سەدەی رابردوو هەڵگری چەند خەسڵەتێکی تایبەت بوو پەیوەست بە شیعری نوێی کوردییەوە(بەجیاوازی ناو وناونیشانەوە) چ لەڕووی ئینتیما بۆ رەوتێکی ئەدەبی جیاواز وچ لەڕووی قۆناغبەندییەوە. لەگەڵ ئاوابوونی خۆری (روانگە) لە کۆتایی دەیەی حەفتاکاندا، کە چەقی چالاکی وبرەوی کەوتبووەوە شاری سلێمانییەوە، هەولێر وەك شارێکی زیندوو و دەبێتە درێژەپێدەر و مەڵبەندی بوژاندنەوەی شیعر ونوێگەری. بە بۆچوونی من دوو هۆکار لەپشت ئەو ئاڵوگۆڕ یا جێگۆڕک□یی□وە بوون، یەکەمیان لەو فەزا ئەدەبییە تا رادەیەك سەربەخۆیەدا دەردەکەوت کە نووسەر وئەدیبی ئەو شارە خۆیان تیا نمایش دەکرد و دووەمیشیان ئەو هەلومەرجە سیاسی و ئابوورییەی لەدوای نسکۆی ساڵی ١٩٧٥ه□و□ هاتەپێش کە لەو ساڵانەدا، بزاوتی هونەری وئەدەبی روو لە گەشەکردن بوو پێ بەپێ لەگەڵ دەرچوونی چەندین گۆڤارو رۆژنامەی ئەدەبی و هونەری و بەچاپ گەیاندن وبڵاوکردنەوەی بەرهەمێکی زۆری ئەدەبی.

ئەگەرچی دەیەی هەشتاکان پڕ کارەساترین وئاڵۆزترین ساڵانێك بوو لە مێژووی هاوچەرخی سیاسیماندا، لە هەمان کاتدا درەوشاوەترین سەردەمی دەرکەوتن وداهێنان بوو لەبوارە جیاجیاکانی بەرهەمی ئەدەبی و هونەریدا بەتایبەتی شیعر و چیرۆک و شانۆ. لەو ماوەیەدا و هەر لە شاری هەولێر، دوو رەوتی ئەدەبی دەرکەوتن، یەکەمیا بەناوی پێشەنگییەکان (طليعي) بە رابەرایەتی مەحمود زامدار و نووسەرانی وەک جەلال بەرزنجی وکەریم دەشتی وهاشم سەراج وسەلاح عومەر و محەمەد باوەکر و ئیسماعیل بەرزنجی و چەندانی تر. رەوتی دووەمیشیان لەژێر ناوی (رۆمانسی)یەکان بوو کە هەریە ك لە سەڵاح شوان ونەوزاد رفعەت و سەعدوڵا پەرۆش و چەندانی تری لەخۆ گرتبوو.

لەم نێوەندەدا، شاعیرانی وەک نەژاد عەزیز سورمێ و عەباس عەبدوڵا یوسف و ئەنوەر مەسیفی لە دەرەوەی رەوت و دەستەگەریانەدا وەك دەنگی ئازاد وسەربەخۆ درێژەیان بە چالاکی ئەدەبی و نووسین دا.

ئ□گ□رچی ئەنوەر مەسیفی هەوڵی داستایلێکی تایبەت بە خۆی لە شیعردا بخاتەڕوو، بەتایبەتی لەدوای هەردوو کۆمەڵە شیعری

(خەرباران) لەژێر ناوی (فۆرمی گران) ودواتریش تێکشاندنی بونیادی رێزمان، بەڵام ئەوە تەنیا لە چوارچێوەی هەوڵێکدا مایەوە.
سەبارەت بە نەژاد عەزیز سورمێ، کە لە ناوەڕاستی حەفتاکانەوە زیاتر دەستی بە بڵاوکردنەوەی شیعر وبەرهەمی ئەدەبی کردووە، دەتوانم بڵێم؛ ئەگەر نەیتوانی بێت رچکەشکێنی یاخود تازەگەرییەك لە دونیای شیعری نەوەی خۆیدا بکات، بەڵام وەک ئەزموونێکی شیعریی بەردەوام بووە و لە فۆرم وستایلێکی جێگیر و باودا نەماوەتەوە.
نەژاد لە پرۆسەیەکی بەردەوامی تازەگەریدا بووە لە روئیا ودونیابینی خۆیدا و سەرکەوتووانە لە شیعرەکانیدا تەوزیفی کردوون لەسەر هەموو ئاستەکان وەک فۆرم وزمان وئیستاتیك و مانا.
ئەم نووسینەی من هەوڵێکە بۆ ناساندن وخوێندنەوەیەکی گشتییە بۆ ئەزموونی شیعریی نەژاد لەدوو توێی کە بەرهەمە شیعرییەکەی (بەو ریانەدا تێپەڕیم) کە لە ساڵی ٢٠٢٣ لەلایەن (دەزگای فام)ـەوە چاپکراوە.

سەرەتای ئاشنایەتیم لەگەڵ شیعری نەژاددا

تا ساڵی یەکەمی خوێندنی زانکۆم کە هەشتا لە تەمەنی هەژدە ساڵیدا بووم، کەمتر تامەزرۆی شیعری نوێ بووم وزیاتر هەڵوەدای شیعری کلاسیکی کوردی بووم ئەگەرچی هەندێك شاعیری نوێخوازی عەرەبم لا پەسەندبوون وەک سەیاب ونازك الملائكة وحسین مردان ومحمود درویش.
تا ئەو ساڵەی جگە لە کۆمەڵە شیعرێکی شێرکۆ بێکەس بەناوی (من تینوێتیم بەگڕ دەشکێ) و کۆمەڵە شیعری (خواو شارە بچکۆلەکەمان)ی لەتیف هەڵمەت و(شەونامەی شاعیرێکی تینوو)ی عەبدوڵا پەشێو هیچ کتێبێکی لەو چەشنەم نەبوو.
هەشتا قوتابی خوێندنی ئامادەیی بووم، لە کتێبخانەیەکی شار چاوم بە کتێبێکی هۆنراوەی قەبارە بچووك کەوت بەناوی (ئەو شەوانەی خەوم نایە) ی نەژاد عەزیز سورمێ. جگە لەوەی ناونیشانەکە سەرنجی راکێشام، نرخەکەشی لە توانای گیرفانی مندا بوو، بۆیە دانەیەکم لێ کڕی. لەوەوە بە یەکەم جار ناوی نەژادم بیست. ئەو کۆمەڵە شیعرە نزیکەی بیست دەقی لەخۆگرتبوو کە زۆربەیان کورت بوون، بەڵام بەگشتی لە تەوەری خۆشەویستی وئازاری غەریبی وخەمی نیشتماندا بوون. دیوەکی تری ئەو کۆمەڵە شیعرە کە جێی سەرنجم بوو بریتی بوو لەو هەموو شوێنەی هۆنراوەکانی تیا نووسرابوون لە ماوەی تەنیا سێ ساڵدا (١٩٧٣-١٩٧٦) کە لە کوردستانی باشوورەوە (هەولێر، گەڵاڵە) دەپەڕێتەوە بۆ ئەودیوی سنوور (زێوە و مەرگەوەڕ و رەشت) تا لە باشووری عیراق دەگیرسێتەوە لەشارەکانی نەجەف وکەربەلا و دواتریش بەغدا.

ئەم جێگۆڕکێیە لەشوێندا دەرئەنجامی گەشت وسەفەر نەبووە بەڵکو لەژێر زەبری ڕۆژگار و پەیوەستبوونی شاعیرەوە بووە بە شۆڕش وخەبات بۆ ئازادی تا لە کۆتاییدا وەك هەزاران کوردی دوای نسکۆی ١٩٧٥ بە شارەکانی باشووری عیراق دوور دەخرێتەوە لەکاتێکا هێشتا لە هەڕەتی لاویدا بووە. بۆیە لەڕووی دەلالەتی زەمەنییەوە شیعرەکان ناوەڕۆکی ڕەنگدانەوەی ڕووداوەکانی ئەو چەند ساڵە سەختەی ژیانی شاعیرن. ئەو دەقانەی لە ئاوارەیی و تاراوگەدا نووسراون لەوانلەون لە تاسەی دووری وژانی غەریبی وتەنیایی لەکاتێکا زۆربەی ئەو دەقانەی لە باوەشی سرووشتی کوردستان وزێد وشاری خۆیدا نووسیویەتی ڕەنگڕێژن بە ڕۆمانسیەت وعەشق وجوانی. ئەگەرچی زۆربەی هۆنراوەکان لەڕووی فۆرم وداڕشتنەوە سادە وبێ گرێن، بەڵام بۆ کەسێك لە بواری لێکۆڵینەوەی ئەدەبیدا بنووسێت پێویستە وەك سەرەتایەك بۆ ئەزموونی بەردەوامی شاعیر بۆ نیوە سەدەی دواتر و تا ئەمڕۆ سوودیان لێ ببینێت.

هەروەك چۆن لە کۆمەڵە شیعری دووەمیدا (تاڤگەی مەند – ١٩٨٧) بەڕوونی گەڕانێکی بەرچاو دەبینرێت لە ئاستی هونەری شیعریی و زمان وداڕشتن وبابەتەکاندا. ئەم خۆنوێکردنەوە وئەزموونگەرییە لە شیعری نەژاد لە کۆمەڵە شیعری (بەو ڕێیانەدا تێپەڕیم...لەو کانیانەم خواردەوە- ٢٠١٠) دەگاتە ئاستێك لە توانای دەربڕین و قووڵی زمان وشارەزایی لە هونەرەکانی شیعر وئیستاتیك کە دەتوانم بڵێم لەوەوە نەژاد لەسەر ستایلێکی تایبەت بەخۆی دەگیرسێتەوە.

ئاشنایەتیم لەگەڵ شاعیردا

ئەو دەمەی من لە بەشی ئینگلیزی کۆلێژی ئەدەبیاتی زانکۆی بەغدا (١٩٨٠-١٩٨٤) دەمخوێند، نەژاد دوای دابڕانێکی زۆر لە هەمان کۆلێژ لە بەشی شوێنەوارناسی وەرگیرابوو. بەڕاستی بۆ من مایەی خۆشی بوو کە لە نزیکەوە ئەو شاعیرە بناسم کە پێش دوو سێ ساڵ کۆمەڵە شیعرییەکەیم خوێندبووەوە وتاڕادەیەك پێی سەرسام بووم. ئەو بە تەمەن لە من گەورەتر، بەڵام لە مامەڵەکردنی لەتەکەمدا قەت هەستم بەو جیاوازییە نەدەکرد چونکە ئەوەی کۆی دەکردینەوە دونیای شیعر وئەدەب وکۆمەڵێك خەون وخەمی هاوبەش بوو. زۆرجار بەدەنگی خۆی دەقە شیعرییەکانی خۆی بۆ دەخوێندمەوە، دەنگێکی کەمێك گڕ بەڵام تۆنێکی نزم بەشێوەیەك وام هەست دەکرد وشە ودێڕەکان لەگەڵ دووکەڵی جگەرەکەیدا لە سییەکانییەوە دەردەچن.

ئەڵبەت ڕەوتی ژیانی هەر کەسێك بەچەندین قۆناغ و پلە وپەست وبەرزی و نزمیدا دەڕوات، بەڵام لە کۆتاییدا هەر کەس بەیەك وشە پێناسەدەکرێت، بەنیسبەت نەژادەوە ئەو لە کۆتاییدا هەر بە شاعیری

دەمێنێتەوە، چونکە وەك جەیمس دەڵێت "...ئەو خۆی بۆ هونەرە باڵاکان تەرخان کرد".

نەژاد لە هونەری کۆلاژدا خاوەن بەهرە وسەلیقەیەکی جوانە. چەندین پێشانگای لەوبوارەدا کردووەتەوە کە خۆم یەکێکیانم بینی بەناونیشانی (پاییزی چاوەکان) کە دواتر لە نامیلکەیەکدا چاپی کرد.

هەروەها لە بواری وەرگێڕانی ئەدەبی و هونەریدا خاوەن قەڵەمێکی بەبڕشتە و چەندین بەرهەمی بەچاپ گەیاندووە کە بەلای منەوە کتێبی (سەرەتایەک بۆ تێگەیشتنی هونەری شێوه‌کاری) یەکێکە لە بەرهەمە ناوازەکان لە بواری ئەو هونەرەدا.

کەسێکی هێمن، رێکپۆش وخوێنەوارێکی باش بە رادەی وەرگێڕانی چەندین دەق وبەرهەمی ئەدەبی لە هەردوو زمانی فارسی وعەرەبییەوە بۆ کوردی. هاوڕێیەتییەکی بەردەوام و دانەبڕاو کە رایەڵەکەی بریتییە لە باسی شیعر و کۆمەڵێك هیوا وخەمی هاوبەش. لەم رووەوە ئەو مافە بەخۆم ئەدەم کە بەپێی ئەو ئاشنایەتی وشارەزاییەی لەگەڵ نەژاد و بەرهەمە ئەدەبی وهونەرییەکانی هەمە (بەتایبەتی شیعر) قسە لەسەر ئەزموونی شیعریی ئەو بکەم.

رەهەند و مەوداکانی زمان لە شیعری نەژاد دا

زمان وەک بونیادی سەرەکی لە پێکهاتەی دەقدا هەڵگری چەندین رەهەند و مەودایە کە ناکرێت تەنیا لە داڕشتنی شێوەدا کورت بکرێتەوە هەروەك فۆرمگەراکان لە چوارچێوەی پەیوەندییە ناوخۆییەکانی نێوان وشە و ئاماژە و ئاماژەپێکراو (الدال والمدلول) و وێنە شیعرییەکاندا پێناسەی دەکەن، بەڵکو دەپەڕێتەوە بۆ رەهەندی دوورتر و قووڵتر چ لەسەر ئاستی بونیادی سەرخانی دەق وچ لەسەر ئاستی ژێرخانی دەق کە لە مانا و دەلالەتە شاراوەکانی وشەدا دەردەکەون پەیوەست بە ئەندێشە وبیروەری و یادگەی نووسەرەوە، بۆ نموونە رەهەندە دەلالییەکانی وشەی (لم) لای کوێستانییەك هەمان ئەو دەلالەتە نییە کە لای کەسێکی بیابانشین هەیە.

زمانی شیعریی نەژاد

لەتەک زمانی دایکەوە وەک ماکی بیرکردنەوە و ئاخاوتن، زمانێکی تری تایبەت بە خود گەشە دەکات. زمانێک پێ بەپێی ئاستی هۆشیاری و زانین و تێرامان لەسەر هەردوو ئاستی ستوونی و ئاسۆیی گەشە دەکات. مەبەست لە ئاسۆیی شارەزاییە لە شێوەزار و ئاخاوتنە جیاجیاکانی زمانێکی دیاریکراو لەکاتێکا گەشەی ستوونی قووڵبوونەوە و تایبەتمەندییە لە زمان وشێوەزارێکی تایبەتدا. بۆیە کە باس دێتەسەر نووسین بە کوردی، بەتایبەتی لە بواری شیعردا، پرسەکە

لەوەدا تەواو نابێت کە تا چەند پابەندبوون بە رێنووس و رێزمان و پاراوییەوە رێچاوکراوە، بەڵکو کۆمەڵێک رەگەزی تر هەن کە پەیوەندیان بە خودی بەرهەمهێنەری دەقەوە هەیە وەک بەشێکی دیار لە ناساندن وشوناسی ئەو دەردەکەون، لەوانە میتافۆر و سیحری وشە ومۆسیقای ناوەکی و هارمۆنی لە دەنگ وشەوەدا لە چوارچێوەی کۆنتێکستدا.

یەکێک لە خەسڵەتە دیارەکانی زمانی شیعری نەژاد ئەو شارەزاییە فراوانەیە کە لە زمانی کوردیدا هەیەتی، ئەو دەسەڵاتە زمانەوانییەیە کە لە دەقەکانیدا رەنگ دەداتەوە. زمانێک کە رەگی لە رۆحی مێژوو و کلتووری کوردەواریدا رۆچووە و بەپانتایی مەوداکانی دەربڕیندا ئازادانە دێت ودەچێت. لە زمانی ستانداردەوە تا وشە وزاراوە لۆکاڵییەکانی باڵەکایەتی تا موکریان وکرمانجی. لەهەمان کاتدا شارەزایی ئەو لە زمانەکانی عەرەبی وفارسی، فەرهەنگی وشەدانی ئەوی زیاتر دەوڵەمەند کردووە و لە زۆر جێگەی دەقەکانیدا بەجوانی نمایشی کردووە.

جێگۆڕکێی وشە لە خولگەکانی دەربڕیندا

ئاشکرایە کە هەر وشە و زاراوەیەک لەڕووی پۆلێنبەندییەوە دەچێتە فەرهەنگێکی تایبەتەوە، نموونەی فەرهەنگی سیاسی وراگەیاندن، زانست وتەکنەلۆجیا، مێژوو وئاسەوار....هتد. بەو مانایەی هەر وشە وزاراوەیەک لە خولگەیەکی زماندایە (مدارات الكلمة). ئەوەی لە دەقە شیعرییەکانی نەژاددا دەبینرێت، بەکارهێنانێکی ئازادانەی وشەیە بەپێی ئەو جێگە وخولگەیەی بە حوکمی دەق بۆی دیاری دەکات. بۆ نموونە چۆن زاراوەیەکی دیپلۆماسی یا سەربازی لە خولگەیەکی شیعرییدا جێگیر دەکات ولە کۆنتێکستی دەقدا وێنەیەکی شیعریی جوانیان پێ درووست دەکات، نموونەی ئەم کۆپلە ودێڕانەی لای خوارەوە؛

ناونیشانی یەکێک لە شیعرەکانی ناو کۆبەرهەمەکەی بریتییە لە (دەست لەکارکێشانەوەی ئەستێران) و لە کۆپلەیەکیدا دەڵێت:

ئەو ژنە حسابێک بۆ کەس ناکا
نە بە هێزی هاوپەیمانان،
نە ئەنجومەنی حوکم...
بە نیلۆفەری چاوی
هەموو هەیەکانی ژیانی لە شار بڕیوە...
ئەستێرەی لە ئاسمان خانەگومان کردووە
دەستی پێ لە کار کێشاونەتەوە....
(کۆبەرهەم – ل ١٤٣)

تێبینی ئەکەین کە چەندین زاراوەی لە فەرھەنگی دیپلۆماسی و راگەیاندنەوە ھێناوە و لە سیاقی رستەی شیعریدا مانای نوێی پێ بەخشیون و تێکەڵ بە نەزم و وئیقاعی میوزیکی دەقەکەی کردووە. ئەڵبەت زۆر نمونه□ی تری لەو جۆرە لە کۆبەرھەمەکەدا ھەیە کە خوێنەر دەتوانێت بە ئاسانی دەرکیان پێ بکات.

بەکارھێنانە جیاواز و شاراوەکانی راناو

ئەوەی لە (من)ی نەژاددا دێتەگۆ دەنگی رۆحێکی سەراسیمە وسەرگەشتەیە، حزوورێکی نیگەرانە یا دەنگدانەوەی زەمەنێکی سەختە لە مێژووی شەخسیدا. لە ھەندێک جێدا، جۆرێک لە دابران و دووانەکی لە گوتاری شاعیردا دەبینین، کاتێک خودێکی نادیار موخاتەبەی نەژاد دەکات بەشێوەیەک نازانین کامیان دەنگی شاعیرەکەیە.

نەژاد! خود لە بارێکدا نییە
رەھایی دەربڕێ….
ئیتر نەما،
دیدار ئاخر بوون، جێی سەرنج بێ….
بەسەرچوون
ئەو رۆژگارەی ماسک و رووبەند
ھەر لە دوورڕا دەردەکەوتن.
(کۆبەرھەم- ل ١٧٠)

لە دەقێکی تردا دەڵێت؛
نەژاد سەیرکە!
دەفژەن
بە چ روانین وجیھانبینییەک
لە مەودای کەشف و یەقیندا گیرساوەنه تەوە،
کە لە من و تۆ ونە!
(کۆبەرھەم- ل ١٨٤)

بەھەمان شێوە سەبارەت بە راناوی کەسی یەکەمی کۆ (ئێمە) کاتێک وەک دەنگی قسەکەری سەرەکی نێو دەق دەردەکەوێت، لە یەک کاتدا زمانی ویژدانی دەستەجەمعی ودەربڕی ئینتیمایەکی قووڵی شاعیرە بۆ کۆمەڵەکەی. دەتوانم بڵێم لە زۆربەی ئەو دەقانەدا خەمێکی جڤاکی یا کۆجیتۆیەکی رەگ داکوتاو لە مێژووی کارەستباری گەلێکدا ھەست پێدەکەین. جۆرێک نیگەرانی و وێنەیەک لە بێھیوایی لە زۆربەی ئەو دەقانەدا بەدی دەکرێن کە تیایاندا بە زمانی کەسی یەکەمی کۆ دەنووسێت.

لە دەقی (چەند کۆتەڵێکی جەنازەیی) دا ھاتووە؛

هەر چیمان کرد
بەشی ئارەزووی
شازادە تەنپەروەرەکانی نەکرد.
هەرچیمان کرد بە (سبەی)
(ئەمڕۆ) لەسەر شەقامە خوارەکانی سەدەی بیستەم
وەک چەلەکەیەکی سێ یاری پێدەکەن….
وەرە با پەیمانێک لەگەڵ ئەشکەوتە کوێرەکان مۆر بکەین
وەرە با لە کەتەڵەی بە تارای ئەبەدییەتدا بنووین.
(کۆبەرهەم- ل ٩٩)

دەقی (ئەوەی لە دواخوانی برایاندا نەگوترابوو) کە لە ٢١ پارچە شیعر پێکهاتووە زیاتر لە هەر دەقیکی تر سەرنجی راکێشام بەتایبەتی لەڕووی زمانی دەربڕین وئاخاوتنی دەق و بەکارهێنانی راناوەوە. هەروەها لەڕووی بونیاد یا داڕشتنەوە، کاری لەسەر کەرتکردنی رستە کردووە (تقطیع الجملة) لە کۆپلەی سەرەتای هەر پارچە شیعرێکدا ئەوەش وەک هێمایەک بۆ هەڵبزرکاوی خەون ئاسای دیمەن ورستەکان.

/ بە/ دەی/ بەدمەستم/گوت:/
/کە/ لە/ ئاهەنگی/ مەعشووقدا/ دەفەی
/رووناهی/
/ هەمووی/ لە/ تێدا/ هەڵدەبە/
/ لە/گەڵ/ جێیەکمان/ لە/ کونجێکی/
/ خەراباتا/ بەرکەوە./
(کۆبەرهەم- ل ٣٠٨)

لەم دەقەدا دەتوانم بڵێم کە زۆربەی راناوەکانی بەکارهێناوە. سەرەتا بەزمانی خودەوە وەک قسەکەر دەدوێت و روو لە (تۆ) دەکات، پاشان دەپەڕێتەوە بۆ کەسی یەکەمی کۆ و جارێکی تر خودی قسەکەر دەدوێت. دەقەک باس لە سرووتەکانی عەشق و ترس و نیگەرانییەکانی سەردەم دەکات. هەستێکی بێگەردی مرۆڤدۆستی، حەسرەتێکی قووڵ بۆ ڕۆژگارێکی لەدەست چوو.

لە دونیای فانی ئێمەدا،
چەند هاتن، چەند چوون
تامی عەشقیان نەکرد…
چەند فرمێسک
لەڕێی مەیخانەدا رژان..
چەند بەژنی تاریک،
بە باڵای نووردا بڵان..
تۆ وەرە گەورەم!
بەوانە شاری عاشقان

بە بێی تۆ
چەند چۆل و وێرانە.
(کۆبەرهەم- ل ٣١٥)

جوانی لە وێنەی پارادۆکسدا
بەدەر لە بنەما جێگیر و بەماوەییەکانی ڕێبازی کلاسیک کە لایەنە ئیستاتیکییەکانی شیعریان لەژێر ناونیشانی بەلاغە یا ڕەوانبێژیدا کۆکردووەتەوە، نەژاد وێنەیەکی زەینیمان بۆ دەکێشێت کە جوانی لە پارادۆکسی پێناسەی شتەکاندا دەردەخات، بۆ نموونە لەکاتێکا دۆزەخ لە سزای گوناهەکاندایە بەڵام دەرخستنی گوناهەکان بەشێوەیەکی جوان لەبەر ڕووناکی ئاگردا وەزیفەی دۆزەخ پێک دەخات؛ بە هەمان شێوە بە چەمکی بەهەشت کاتێ لەبەر تاریکیدا پاکیزەیی حەشاردەدات؛

تۆ لە یەک کاتدا نهێنی چەلپەرستی و
دەڵاقی شارستانییەتی..
تۆ..
چرای بەر ئاستانەی پەرستگای
هەردەمەو لە دەستی کاهینێکدای
تۆ ڕووناکی دۆزەخی
گوناهەکان جوانتر دەردەخەی..
تۆ تاریکایی بەهەشتی
پاکیزەیی و باشییەکان حەشار ئەدەی....
(کۆبەرهەم – ل ٩٧)

(شوێن) لە نێوان ئینتیما و نامۆییدا
چەمکی شوێن، بەهەردوو مانا و ڕەهەندی گشتی وتایبەتییەوە، لە زۆربەی دەقەکاندا وەک هەڵگری چەندین ئاماژە و هێما دەردەکەون. مامەڵەکردن لەگەڵ شوێن لای نەژاد لە سرووشتەوە دەستپێدەکات لە ڕوانینێکی ڕۆمانتیکی شاعیرانەوە تا سەرلەنوێ پێناسەکردنی دیمەن ودیاردەکان، لە گۆسوانەی دیوارێکی گڵەوە بۆ نیشتمانێکی هەڵکێشراو لە قەیران ومەترسی بەردەوام تا دەگاتە جیهانی جەنجاڵ و بێ ئامانی سیستمی وەحشیگەرایی و دەسەڵاتی سایبەر و زیرەکی دەستکرد.
سەرەتا لە دەقی (ئاوایی خەمبارەکەم) ــەوە دەست پێدەکات وەك بچووکترین سنووری ژیانی بەکۆمەڵ کە تیایدا هەستی غەریبی ودەلالەتی کارەساتباری ئەو شوێنە دەردەخات کە زێدی خۆیەتی، ئەڵبەت ئەم شیعرە لە شاری نەجەف نووسراوە ئەو دەمەی وەك دوورخراوەیەك لەوێ دەژیا؛

ئەی ئاواییە خەمبارەکەم!
من غەریب نیم؟
یا تۆ نەفرەت لە غەریب دەکەی؟!!
من عاشق نیم؟
یا تۆ عاشق لە باوەشی خۆت ناگری؟
من چۆلەکەی باڵکراو نیم؟
یا هێلانەی ژێر سواندەی مزگەوتەکەت
پەڕەندەی بێ باڵ داڵدە نادا؟
ئاواییە خەمبارەکەم؟!
(کۆ بەرهەم – ل ١٣)

پاشان شار دەبێتە رووگەی ئەندێشە وسەرلەنوێ داڕشتنەوەی ئەفسانەی نامۆیی کاتێک جیاوازییەکانی نێوان دوو زەمەن کاڵ دەبنەوە. زەمەنی ژێردەستی وترس وقڕکردن و زەمەنی ئازادی وبانگەشەی ئاوەدانی.

لە نووسینەوەی مێژووی شاردا
هەمیشە گەڕەکەکانی مەرگ
کووچە وکۆڵانەکانی لەبیردەکرێن و
نایەنەوە بەرچاو..
ئەدی (خێر)تان چی لێکرد؟
کە بە ڕووتی
وەک شێتێکی راوەدوونراو
بەناو شاردا را دەکا؟
(کۆبەرهەم – ل ٢٢٦)

وێناکردنی نیشتمان لە دەقە شیعرییەکانی نەژاددا رەهەندێکی وجودی هەیە، بەو مانایەی وەک بەشێکی دانەبڕاو وزیندوو لە بوونی خود وێنەی دەکات. لە کاتێدا زێد وسەرچاوەی مانەوە وبەردەوامی ژیانە لە هەمان کاتدا لە چەندین وێنەی زەینی ومەجازیدا دەردەکەوێت جارێک وەک دایکێکی بەسۆز وجارێک وەک خۆشەویستێک وهەندیک جاریش رەهەندێکی ئەفسانەیی پێ دەبەخشێت کە مەوداکانی بە پانتایی مێژوو و جوگرافیایەکدا دەکشێن لە کوێستانە دوورەکانی باکوورەوە تا پێدەشتەکانی ئوور لە باشوور. یاخود ئەو دەمەی نیشتمان دەبێتە بەشێک لە برینێکی کۆن لە رۆحی شاعیردا بەڵام بە نیشتنەوەی ئازارەکانی هەر رووی تێدەکات.

ئای نیشتمان
وتی شاراوە
هەڵکەوتەی دیواری لەرزۆک و
بەڕەسەی کوژاوە…
ئای نیشتمان

نەغمەی گەشەگیری
رووباری لە هاژە کەوتوو
باڵات سەبەری پێوە نەماوە
لەم گەڕەیە لە حەرەمی نهێنییەکانت
سەرخەوە بشکێنم…
(کۆ بەرهەم- ل ٤٣٣)

ئەوەی تێبینیم کردبێت لە زۆربەی دەقەکانی دوای ساڵی ٢٠٠٣وە، پێ بەپێ لەگەڵ رووداوە گەورە و وکاریگەرەکانی قۆناغی دوای رووخانی دیکتاتۆریەت لە عیراق و ئاڵوگۆڕە خێراکان لەسەر ئاستی جیهان بەگشتی، بەتایبەتی ئەوەی پەیوەندی بە شێوازی ژیان وبیرکردنەوە و ئایندەی مرۆڤەکانەوە هەیە، دونیابینی نەژادیش دەچێتە بازنەیەکی فراوانتر ودیدگایەکی دوور مەوداوە. سیما دیارەکانی ئەو دونیابینییە لە دەقە شیعرییەکانیدا لەو نیگەرانییە قووڵە وپرسیارە بێ وەڵامەکانیدا دەردەکەون بەزمانێک کە هەڵگری چەندین وشە و زاراوە و دەستەواژەی جیهانی ئەمڕۆی تەکنەلۆجیا و نەزمی بەناو نوێی جیهانن بۆ گوزراشتکردن لە تراژیدیا بەردەوامەکانی کۆمەڵگەی مرۆیی.

ئەمەی ئادەمزاد،
چ دەکەین لێرە
لەسەر ئەم زەمینە،
کە هەر دڕکی تیا دەناسین؟
لەژێر ئاسمانی پێکەوەلکاودا،
ئەمە تا دێ
لە رۆحی سەردەم دوور دەکەوینەوە..
لە سەدەی ئەفسانەکان لەدایک بووین
خوێنی تەکنەلۆژیامان تیا دەگەڕێ!
(کۆ بەرهەم- ل ٣٦٦)

تەوزیفکردنی مێژوو لە دەقدا

بەپێیەی نەژاد خوێندنی ئەکادیمی لە بەشی شوێنەوارناسی کۆلێژی ئەدەبییات لە زانکۆی بەغداد تەواوکردووە، زانین وشارەزاییەکی باشی لەو بوارەدا پەیداکردووە. ئەو لە بنەڕەتدا خوێنەرێکی ئاسایی نەبووە و ئاشنایەتی لەگەڵ فەرهەنگ وئەدەبی زیاتر لە زمانێک هەبووە، بۆیە زانستی شوێنەوارناسی وەک بەشێک لە مێژوو ئاسۆی مەعریفی ومەودای بیرکردنەوەی قووڵتر وفراوانتر کردووە. بەپێیەش کە شیعر خولیا وجێ بایەخی یەکەمی بووە، بۆیە لە چەندین دەقدا سوودی لە ناو وهێما ودەلالەتە مێژووییەکان بینیوە بەتایبەتی لە

میزۆپۆتەیمیا (وڵاتی نێوان دوو رووبار) بەڵام زیاتر ئاماژەی بۆ هێماکانی سەرزەمینی سۆمەر کردووە، بەزانینی ئەو راستییەی کە سۆمەرییەکان گەلێکی غەیرە سامی یا وردتر وەک هەندێک لە مێژووناسان پێیان وایە کە لە هۆزە کۆچکردووەکانی چیاکانی زاگرۆسەوە بەرەو پێدەشتەکانی ناوەڕاست وخوارووی عیراقی ئەمڕۆ هاتوون.

لە گۆڕستانی (ئوور) ڕا چیام خۆشویستن
ئەگەر ئازای.
مرۆڤ لە بەرامبەر مرۆڤ بوەستین
لە بیرت نەچێ،
هەور هەمیشە روویان لە چیایە.
(ک□ بەرهەم- ل ٢١٦)
ئەنکیدۆ
هێشتا لە جەنگەڵستانە…
تەخت هەڵنەنراوە
گەلگامشی لەسەر دانیشێ..
مەیخانە ئاوا نەکراون
لە کونجە تارەکانیاندا
بچێتە خەڵوەتی ئارەزووەکانی،
لە ناو شکارتە هەڵچووەکان
رێ لە پاکیزان دەگرێ..
(ک□ بەرهەم- ل ٤٠٦)
لە رۆژهەڵاتەوە
بۆ رۆژهەڵات…
سۆمەرییە سەرڕەشەکان
لە دونیای شەودا
خاکی رەنگینیان
لە ناخی خۆیاندا دەدی..
ئایندەیان دەخوێندەوە
پێشبینی کەش وهەوایان دەکرد و
لە زەماوەندی،
شەپۆل و رووبارەکان بەشدار دەبوون.
(ک□ بەرهەم- ل ٣٠٥)

عەشق، رووگەی هەمیشە داگیرساوی شاعیر

زێد□□یی نییە ئەگەر بڵێم چەندین جار ئەو پرسیارەم لا درووست

بووە؛ کە ئاخۆ نەژاد شاعیرێکی عاشقە یان عاشقێکی شاعیرە، بەلام ئەوەی لێی دڵنیام چ لەڕێگەی بەرهەمە شیعری وهونەرییەکانی و چ لە رێگەی هاوڕێیەتییەوە، ئەوەیە کە عەشق لای ئەو هەمیشە حزوورێکی باڵای هەیە. جۆرێکە لە تەجەللای جوانی وپاکیزەیی و رووناکی کە هەر جارەو لە بەرگ و شێوە و ئیحساسێکدا خۆی نمایش دەکات. لە کرۆنۆلۆجی دەقەکانی نەژاددا، ئەو پەیوەندییە ئینسانییە سەرەتا لە شێوەی دڵدارییەکی تافی لاویدا دەردەکەوێت سەرشار لە کەف وکوڵی حەز وتاسەی دڵیکی بێ ئۆقرەوە دەست پێدەکات؛

لێت نابمەوە..
چەندە دوور بم..
....
بم بە سپێدە،
لە باوەشی ساماڵی تۆ ئارام دەگرم..
بم بە سێبەر
حەم بە بنارەکانی تۆدا هەڵدەواسم..
....
لێت نابمەوە …
من هەر بۆ لای تۆ دێمەوە…

سەبارەت بەو بابەتە، ئەوەی تێبینیم کرد، زۆربەی دەقە شیعرییە سەرەتاکان لە ناوەڕۆکدا دەربڕین وداڕشتنەوەی هەمان ئیحساس وهەڵچوونی دەروونی وتاسەن کە دەرخەری ئەزموونێکی سۆزداریی بەئاکام نەگەیشتوون.
لەگەڵ تێپەڕبوونی ساڵەکان وچوونەناو تەمەن و کاڵ بوونەوەی بەشێک لە یادەوەرییەکانی رۆژگاری لاوی، ماکی ئەو ئیحساس ودەروونە پڕ لە جۆش و شەوقە زیندووتر لە جاران خۆی نمایش دەکات. کاتێک خودی چەمکی عەشق یا خۆشەویستی فەزایەکی فراوانتر و قووڵتر لە ناخی شاعیردا داگیردەکات. فەزایەک بە چەندین مەوداو کە رەهایی و رەگەزەکانی جوانی و سرووشت وئیحساس تێکەڵ بە حاڵەتێک لە مرۆڤدۆستی ویەکانەگی دەبن لە بۆتەی عەشقدا.

خەمی تۆ زرێبارێکە
لەچاوی لە خەو تۆراوی هەژارانە..
چیای سەختی خۆشەویستی
مێژووی نهێنی وحیکمەتی داگیرسانە…
تۆ لە دڵی ئەو دنیایە کە ناویان ناوە هۆنراوە
چیرۆکێکی تەواو نەبووی…

تەواو نابی..

....

باران لە کوێوە دەبارێ؟
گوڵ لە کوێدا چرۆ دەکا؟
خۆشەویستی ئێمە نەبێ
چیا لەسەر چی خۆی رادەگرێ
رووبار بەسەر چیدا دەروا؟
(کەبەرهەم؛- ل ٣٦)

یەکێک لەو دەقە شیعرییانەی کە پێم وایە نەژاد تیایدا گەیشتووەتە ئاستێک لە زمانی دەربڕین و وێنەسازی شیعریی و نزیکبوونەوە لە کورتکردنەوەی مێژووی کارەسات وخۆشنوودی بریتییە لە دەقی (ئاییندەی پاییز). بێ دوودڵی دەتوانم بڵێم ئەگەر وەک ئیستیعارەیەك لە فەرهەنگی شیعری کلاسیکیمانەوە تەماشای بکەین، ئەوا کەس وەك نەژاد وشەی (حوسن)ی لە دەقێکی ئازاددا بەو شێوە فرە مەودایە تەوزیف نەکردووە. (کەمالی) شاعیر لە هۆنراوەیەکیدا دەڵێت:

لە دنیادا هەموو شت قابیلی تەغییر و گۆڕانە
بە تەنیا حوسنی تۆ و عەشقی منە نەیدیوە تەغییرە

نەژادیش لەو دەقەدا حوسن وجوانی وەک تەجەللای نوورێک دەردەخات کە هەڵگری چەندین مانا و پەیامە؛

چرایەک لە حوسنی تۆ هەڵبووە
وەنەی رەژنەی گریانی جودایی…
وەک خەمی نیشتمان دوور…
سەبەری کز.. .مۆسیقای ناخ
بێداری هەمیشە بێدار
دەڵێی سەوزە دەرینەکانی باپیرمن
بەسەر کەلاری مێژوودا،
بەو تاڵە قژانە نووساون
بە شەوبا دەلەرنەوە…

....

چرایەک لە حوسنی تۆ هەڵبووە
خەم نزیک و نیشتمان دوور…
تەم لە دەاوایی رێگا
بەرەو دۆزەخی تاریکی،
یا فیردەوسی نوور بچێ؟
(کەبەرهەم- ل ١٢٦)

بەشی دوایی کەبەرهەم – وەرگێڕان

هەر لە دووتوێی کەبەرهەمی نەژاد عەزیز سورمێ دا کە لە دوو بەش

پێک هاتووە، بەشی دووەمی تەرخان کراوە بە ئەو دەقە شیعرییانەی لە نێوان ساڵانی (١٩٩٥-٢٠٠٦) بە زمانی عەرەبی بڵاوی کردوونەتەوە، کە بریتین لە ١٠٩ دەق و لەلایەن ڕەوانشاد نەجات حەمیدەوە کراون بە کوردی. لەڕاستیدا من نەمویست لەبارەی ئەو دەقانەوە بدوێم چونکە لە بنەڕەتدا بە عەرەبی نووسراوون و لە وەرگێڕاندا بە کوردی زۆر لە جێ پێنجە و شێواز و تایبەتمەندی سەلیقە وستایلی دەربڕینی شاعیر نامێنن یا دەگۆڕێن، بۆیە بە پێویستم نەزانی لەم نووسینەمدا لەسەریان رابوەستم.
لە کۆتاییدا دەڵێم، چ وەک مێژووی ئەدەبی و چ وەک بنەماکانی هونەری شیعر، ئێمەی کورد لە ئەحمەدی خانی ومەلای جزیری و نالییەوە تا ئەمڕۆی شیعری کوردیمان، هیچمان لە گەلانی تر کەمتر نییە. فەرهەنگی زمان و ئەدەبیمان تا بڵێی دەوڵەمەندە و رەوتی کاروانی ئەدەبیمان هەمیشە بەردەوام ومایەی شانازیمان بووە. ئەگەر ئەدەبی کلاسیکمان گەواهی بۆ باڵایی ودەوڵەمەندی هونەری شیعریمان بدات، ئەوا بۆ دوودەی دەڵێم کە ئەمڕۆی شیعری کوردیمان هیچی لە پێشوو کەمتر نییە. چەندین دەنگ و ئەزموونی شیعریمان هەیە کە لەسەر ئاستی جیهان هیچیان کەمتر نییە لە شاعیرانی بەناوبانگ هەما ئەدەبییەکانی نەتەوەکانی تر. لێرەدا نامەویت ناوی کەس بهێنم بەڵام لای من نەژاد یەکێکە لەو دەنگانە.

ئاوات محەمەد ئەمین